

Hushållens krediter: Förstärkt hävstång för förmögenhet och konsumtion

Vilka grupper som följer filosofin att utnyttja lån för att tidigarelägga sin konsumtion, och på vilka konsumtionsområden, vet vi ganska litet om. Vad vi däremot under 70-talets senare del starkare än tidigare fått uppleva är lånens påtagliga förmögenhetseffekt. Det kan vara ett viktigt skäl till att många människor bara anser det legitimt att låna för att bo.

GUNNAR ELIASSON

I 1970-talets elfte timme kom konsumtionskrediter i kontokortens gestalt att i massmedia framstå som ett mänsklighetens gissel. Om detta vittnar åtskilliga exempel på i olika avseenden fel utnyttjade kontokort.

Långt ifrån samma uppmärksamhet rönt förhållandet att decenniet avslutades med ännu en åtstramning av krediterna på den organiserade marknaden. Åtstramningen påverkar sannolikt hushållens livsföring i stort mer än kontokorten och kan som återkommande fenomen bli ytterligare kännbart under 80-talet. Med djupt allvar och stor envishet upprepar framtidsbedömningarna budskapet att de närmaste åren inte kommer att lämna särskilt mycket till övers för att stärka hushållens köpkraft. Därför kan lånemarknaden för många bli en väg att klara uteblivna realinkomstökningar. Vi kan ha framför oss några år som kännetecknas av ökade behov

och ökad efterfrågan på olika slags krediter.

Mot bakgrund av en sådan framtidsbild kan det finnas anledning att ge en översikt över hur olika krediter till hushållen utvecklats under 70-talet och vilka effekter de haft. Det görs bla med erfarenheter från intervjuer inom det forskningsprojekt jag arbetar med, där den övergripande frågan är hur väl utbudet av lån och krediter tillgodoser de behov hushållen upplever.

BRISTANDE STATISTIK

Den offentliga statistiken ger inte någon hjälp åt den som är intresserad av att följa vilka hushåll som utnyttjar lån och krediter eller till vilka ändamål de används. Genom bearbetningar av 1978 års hushållsbudget-

undersökning hoppas jag senare kunna göra ett försök till en sådan redovisning.

Den statistik som idag produceras är för det första in- och utlåning på kreditmarknaden, dvs krediter till hushållen från banker, bostadsfinansieringsinstitut, statliga länefonder och riks försäkringsbolagen, samt från finansieringsföretagen. Den samlade skuldsättningen uppgick vid utgången av 1978 till ca 211 miljarder kronor, av vilka ca 75 procent är bostadskrediter, 4 procent studielån och resterande ospecificerade som "övrigt".

Vidare produceras löpande statistik över nyutlåningen som visar att den årliga bostadskreditgivningen ökat med 50 procent under 1970-talet – från 14 till 22 miljarder i 1978 års priser. Nyutlåningen av "övriga" krediter har varit nästan konstant under hela årtiondet, omkring 8 miljarder i 1978 års priser. De krediter som varje år lämnas från finansbolagen för att finansiera kontokorts-köp, avbetalningsköp m m har fördubblats under decenniet till uppskattningsvis 3 miljarder i 1978 års priser (baserat på ett antagande om en genomsnittlig löptid på två år).

SKULDSÄTTNINGSGRADEN

De svenska hushållens skuldsättningsgrad har under hela efterkrigstiden och fram till 1975 pendlat på en internationellt sett relativt hög nivå, 25-30 procent. Det har bl a Roland Spång visat i löntagarfond-utredningens betänkande "Den svenska förmögenhetsfördelningens utveckling" (SOU 1979:9). Hushållens samlade enskilda tillgångar (alltså exkl pensionsfordringar vid utgången av 1975 uppgick till drygt 500 miljarder, att jämföras med 150 miljarder i skulder. I länder som Storbritannien och Västtyskland samt – framförallt – USA och Frankrike var skuldsättningen betydligt lägre.

Absolut rent.

Vad som hänt sedan 1975 är emellertid att skuldsättningsgraden sjunkit drastiskt till drygt 20 procent. Den kraftiga sänkningen förklaras i sin helhet av ett uppjusterat marknadsvärde på villabeståndet. SNS Konjunkturråd har i sin rapport för 1979/80 marknadsvärderat hushållens tillgångar till 912 miljarder vid utgången av 1978, att jämföra med skulderna på 211 miljarder. Skuldsättningsgradens förändring mot en internationellt sett mer normal nivå kan möjligen tolkas som att vårt villabestånd – och med den sammanhängande lägenmöjligheten – tidigare varit undervärderat jämfört med andra västländers.

FORMÖGENHETSEFFekten

Men ett i det här sammanhanget intressanta resultat av marknadsvärdesförändringarna på villor gäller förmögenhetsförändringen. Den årliga reala värdestegringen under 1970-talets senare hälft har för den genomsnittliga villaägaren varit 20 000 kronor räknat i 1978 års priser. Ett mer pedagogiskt exempel på länefinansieringens förmögenhetseffekt går knappast att finna.

KONSUMTIONSEFFekten

Under hela efterkrigstiden fram till 1975 har interbanksskulderna motsvarat drygt 50 procent av villafastigheternas marknadsvärde. Utgåe vi från SNS-ekonomernas skattning av marknadsvärdet blir resultatet att interbanksskuldernas andel av villavärdet vid utgången av 1978 hade sjunkit till i närheten av 35 procent.

Plats för ökad belåning bland landets 1,2 miljoner villaägare den dag då dess organiserade kreditmarknaden åter öppnas för hushållen! Det borgar för en god köplust i banken för investeringsvilliga eller konsumtions-

hungeriga villaägare att hänvisa till när man vill bygga om eller renovera, köpa fritidshus eller båt, byta bil, eller placera om de lån som tagits under kreditströmningarna för sådana ändamål på den grå marknaden. Möjligheterna som en inteckningsbar bostad ger till finansiering av investeringar och konsumtion med banklån är på en och samma gång självklara men ändå oklara. De är självklara i en kreditgivande där den man lånar ut till är mer intressant än till vad. De är oklara både till sin karaktär och omfattning. Kort sagt – vi har inget mått på vilken konsumtionseffekt som följer av möjligheterna att in-teckna för bostadskrediter.

ANDRA LÄNEVAGAR

Den som inte har några inteckningsmöjligheter är hänvisad till andra låneformer. Olika undersökningar under efterkrigstiden har visat att skulderna för investeringar och konsumtion utöver inteckningsskulderna hela tiden hållit sig omkring 25 procent av de totala skulderna. Någon egentlig vägvisare över dessa krediters användning har vi inte. Ett försök att precisera ändamålen kan därför bara handla om vilka kreditformer som föredras vanligtvis på olika områden.

- Bostadsinvesteringar (kontantinsatser, ombyggnad m m), finansieras med borgenslån och – allt vanligare – sparlån, samt under senare år låneformer och kontokort med långsammare återbetalning.
- Fritidsinvesteringar (fritidshus, båtar, husvagnar) – se bostadsinvesteringar
- Bilköp: borgens- och (allt vanligare) sparlån, samt husuddeien av de stagnerande avbetalningskrediterna
- Kapitalköp och övrig konsumtion: en jämligen konstant checkräkningskredit och växande kontokortskrediter.

Den nämnanda kategorin är antagligen

mindre intressant i fråga om volym och mer vad gäller nya kreditändamål. Tex har det åter efter en tid då moralen förbjöd det och hushållskassorna gjorde det onödigt blivit accepterat att köpa mat på kredit. Resor är ett annat exempel på att återtagningsrätten är överspelad som säkerhet för krediter.

Det finns också kreditbehov, för vilka vi idag saknar låneformer. Hur går man tex till väga för att låna till ett sabbatsår? Eller vem vänder jag mig till om jag behöver ett lån för att ställa upp för mina barn en tid? I sådana fall gäller osökt lagen "spara först - handla sedan" som enda möjlighet.

LÅNEBENÄGNA OCH SPARBENÄGNA

Samtidigt vet vi att "anti-skuld-moralen" från den tidiga efterkrigstiden ännu inte raserats. Därom vittnar att hälften av landets hushåll i deklarationsundersökningen 1975 (SOU 1979:2) inte hade några skulder. Jag har också funnit starka indikationer på att det existerar en grundmurad inställning som säger

att lånar det gör man möjligen för att bo. Att konsumera däremot innebär att spara först och köpa sedan.

Vad gäller olika kreditbeteenden kan vi fortfarande - som konsumtionskreditatredningen gjorde i början av 60-talet - tala om två huvudtyper av hushåll, de lånebenägna och de som istället föredrar "spara först - låna sedan". Den första typen fångar lånetuffällden i flykten. De ser det som ekonomiskt rationellt att ta draghjälp av marginalskatteavdragen för att nå konsumtionseffekten. Den andra typen styrs i sitt handlande av antingen bristande insikter eller principen som säger nej till att binda upp morgondagens handlingsutrymme. Vilket av dessa två skäl som gäller får betydelse för hur 80-talets kreditmarknad för hushållen skall utvecklas. Om den förstnämnda gruppens attityder blir vanligare är det ett argument för att öka hushållens kunskap om, och tillgång på krediter. Men om den restriktiva inställningen till skuldsättning håller i sig i miljontals hushåll, är det mindre självklart att dessa skall "stimuleras" till skuldsättning.